

ЗМІСТ

Переднє слово	4
Вступ	6
Сфера “Природа”	8
Звірі та птахи	15
Квіти і трави	33
Пори року	54
Будь природі другом	96
Сфера “Культура”	105
Предметний світ	106
Житлове середовище	121
Світ гри	142
Сфера “Люди”	155
Сім’я. Родина	157
Інші люди	185
Людство	211
Сфера “Я сам”	227
Фізичне “Я”	229
Психічне “Я”	245
Післямова	263
Використані джерела	265

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Головна мета дошкільної освіти на сучасному етапі — створити сприятливі умови для особистісного становлення і творчої самореалізації кожної дитини, формування її життєвої компетенції, розвитку ціннісного ставлення до світу Природи, Культури, Людей, Самої себе.

Одне з основних завдань, на розв'язання яких спрямовано зміст Базового компонента дошкільної освіти в Україні, — створення сприятливих умов для відкриття та освоєння дітьми дошкільного віку двох основних життєвих реалій — власного “Я” та навколишнього світу.

Система дошкільної освіти в Україні повинна прилучати дитину до системи цінностей, культури і традицій українського народу, виховувати шанобливе ставлення до його надбань та рідної мови; ознайомлювати з культурою народів світу.

Дитинство, проведене без книги і художнього слова, не можна назвати повноцінним, тому що не існує дитинства поза культурою, рідною мовою, традиціями, поза тим пізнанням суті світу, яке дає літературний твір і яке потім переходить у моральні цінності та знання, які залишаються з людиною назавжди.

Вплив рідного слова надзвичайно важливий, тому дитина повинна відчувати його красу за допомогою художньої літератури. Вихователь використовує книгу як матеріал для роботи, адже засвоєння рідної мови є важливою умовою успішності дитини в соціальному та інтелектуальному розвитку, а також в освоєнні дитячих видів діяльності та творчості.

Від спілкування з художньою літературою напряду залежить рівень розвитку дитини, що є один з головних показників якісної роботи дошкільного навчального закладу.

Прилучення дитини до художнього слова починається задовго до школи, в ранньому дитинстві, завдяки дитячому фольклору з його розгалуженою жанровою системою і рядом обрядових дій, що супроводжують дитину у перші роки життя. Слово несе у собі смисл появи малюка на світ як продовжувача роду, родових і сімейних традицій народу, воно розвиває і виховує. Дитячий фольклор — це не тільки вид словесного мистецтва чи система психолого-педагогічного впливу на дитину, а й філософія життя людини, сім'ї, народу.

Дитину вводять у світ книги перш за все батьки, дошкільний навчальний заклад, бібліотека. Але зі своєю першою книжкою дитина зустрічається вдома, сидячи на колінах у матері.

Читацький досвід багатьох поколінь свідчить: інтерес до книги народжується в дошкільному дитинстві. І чим швидше він проявився, тим глибшим буде формування читача, його творчої особистості.

Нобелівський лауреат Йосип Бродський писав, що головний злочин перед книгами — це їх зневажання, бо “людина за це розплачується життям, а нація — історією”.

Найголовніший і найефективніший спосіб залучити дитину до читання — читати їй художні твори, коли вона сама цього не вміє. У системі поглядів людини на світ читання повинно займати певну позицію. Ця думка не нова, але сьогодні вона досить актуальна. Основним культурним скарбом повинно бути читання тієї книжки, від якої мають насолоду виконавець і слухач, починаючи з найперших “коти-

ків”, “колобків” та “ріпок”. Окрім пізнавальної сторони книга несе усвідомлення естетичних категорій: ритму, музичності, ритми, інтонації. Художнє слово формує емоційне життя дитини не менше, ніж життєві та сімейні обставини. Дитяча література — явище універсальне. У ній можна знайти відповіді на всі питання, пов’язані з дитинством, малечою, сім’єю.

У вік новітніх інформаційних технологій роль книги змінилася, а любов до читання стала вгасати. За даними численних досліджень, вже у дошкільному віці діти надають перевагу іншим джерелам інформації: телебаченню, відеопродукції, комп’ютеру. І як результат, школярі не люблять і не хочуть читати.

Але, незважаючи на це, влада слова над людьми ще досить велика. Від того, як людина сприймає і розуміє слово, як вона оперує ним, залежить вплив літератури на людей.

Книга дає можливість домислити, дофантазувати, вчить роздумувати над новою інформацією, розвиває творчі здібності, вміння думати самостійно. Ось чому важливо вчасно навчити малюка любити читання.

Дитина у дошкільному віці не здатна самостійно прилучитися до читання. Сучасні діти не будуть читати, якщо цього не будуть робити дорослі. Читання — це і “хліб” і “посох”, спираючись на який людина відправляється у життєву дорогу, поступово накопичуючи універсальні знання про себе і світ — знання, які залишаться з нею на все життя.

У цьому збірнику представлено твори глибокі за змістом, високохудожні за формою, різноманітні за жанрами. Підбір творів допоможе розв’язати проблему готовності дошкільного навчального закладу, сім’ї, батьків і вихователів із прилучення дітей до читання, розвитку у них стійкого інтересу до літератури, любові до художнього слова, початкових уявлень про роль книги в житті людини і потреби жити з книгою.

Для того, щоб не помилитися у виборі дитячих творів, вихователю потрібно самому стати хорошим читачем, навчитися відчувати слово, уміти показати дітям багатство рідної мови, помітити і відкрити своїм слухачам незвичність авторського погляду на світ.

Професійна підготовка педагога в галузі дошкільної освіти повинна бути спрямована на забезпечення уміння кваліфіковано реалізувати визначені складові Базового компонента дошкільної освіти, що охоплюють сфери життєдіяльності дитини: “Природа”, “Культура”, “Люди”, “Я сам”.

Посібник такого змісту допоможе актуалізувати знання вихователів, простіше орієнтуватися у програмному матеріалі, краще засвоїти ступінь складності завдань, подасть інформацію для консультацій та роздумів. Цей посібник допоможе вихователям дошкільних навчальних закладів урізноманітнити роботу з дітьми, розкрити їм красу рідного слова та виховати любов до нього.

В. О. Сухомлинський вважав, що якщо ми навчимо дитину дивуватися чудовим творінням людських рук, відчувати красу природи, то виростимо людину з високою культурою почуттів. А відкривати дітям красу світу потрібно через музику слова, яке несе і радість, і смуток.

Ольга Яловська

ВСТУП

Сьогодні першій ланці дошкільної освіти, а саме освітньо-виховному процесу, надається значної ваги, оскільки саме в цьому віковому періоді формуються людські якості та здібності: сприймати світ, думати, спілкуватися з іншими людьми, усвідомлювати своє “я”. Вирішенню цих завдань сприяє “Основний нормативний документ, який визначає сучасні вимоги до змісту та обсягу дошкільної освіти в Україні, її пріоритети — Базовий компонент дошкільної освіти — державний стандарт, що містить норми і положення, які визначають державні вимоги до рівня розвитку та вихованості дітей дошкільного віку, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті” [14, 3]. Його зміст “відображає тенденції до гуманізації дошкільної освіти, збалансоване співвідношення між розумовим, фізичним та соціальним розвитком дитини, орієнтує на виховання цілісної особистості, здатної до самовираження, необхідність забезпечити дитині свободу вибору, захист її гідності” [2, 5].

Виходячи з цього, “державні стандарти дошкільної освіти ґрунтуються на наступних наукових засадах:

- реалізація особистісно-орієнтованої моделі дошкільної освіти;
- забезпечення гармонійного та різнобічного розвитку особистості;
- здійснення цілісного підходу до організації змісту дошкільної освіти;
- визнання своєрідності, унікальності особливого призначення дошкільного періоду дитинства в житті людини;
- орієнтація на активне проходження дошкільного дитинства як важливу передмову успішного розвитку в майбутньому;
- забезпечення наступності між дошкільною і початковою загальноосвітньою підготовкою” [2, 8].

Дитина!.. Хто вона і якою повинна бути? Основи національної культури та рис характеру закладаються в ранньому дитинстві. Тому, з точки зору дитячого виховання, виключне значення має національне виховання через книгу. Саме в цьому віці здійснюються перші свідомі кроки у світ прекрасного, від яких залежить успіх роботи на наступних етапах освітньо-виховного процесу.

Вихідні наукові поняття, на яких будується концепція Базового компонента, — розвиток, виховання, навчання.

Розвиток — становлення дитини як суб’єкта життєдіяльності, здатного ціннісно ставитися до природи, людей, які його оточують, предметного світу, витворів мистецтва, самого себе.

Виховання, як зазначено в Базовому компоненті, — це залучення дитини до системи вироблених людством цінностей, організація умов для її духовного зростання, формування основ ціннісного ставлення до дійсності.

“Навчання — це набуття дитиною можливості засвоювати знання, оволодівати вміннями й навичками, використовувати їх у житті” [2, 8]. Саме цьому сприяє художнє слово. Через нього відбувається формування первинного уявлення про себе, про довкілля, в якому перебуває дошкільник, про історичне минуле країни, що допомагає краще усвідомити сьогодення, зрозуміти минувшину, розширити світ своїх захоплень.

Третє тисячоліття — епоха відео та Інтернету, однак дитяча книга залишається провідним чинником у формуванні особистості, її національної самосвідомості та

характеру. Тож виховання засобами художньої літератури посідає одне з провідних місць у національному вихованні і водночас має формувати багату, орієнтовану на загальнолюдські цінності особистість.

Книгу прославляли видатні мислителі як минувшини, так і сьогодення. “Книга добра тоді, коли автор говорить в ній те, що потрібно, і так, як потрібно” (Арістотель); “Книги — найкращі порадики, найкращі друзі” (Г. Сковорода); “Книги — бездонна глибина, ми з ними в печалі втішаємося. Вони — узди для тіла і душі” (Нестор Літописець); “Книги — морська глибина, хто в них пірне аж до дна, той, хоч і труду мав досить, дивнії перла виносить” (І. Франко); “Життя без книги — хата без вікон” (Д. Павличко) і ще цілий ряд імен та крилатих висловів.

Живуть вислови про книгу і в усній народній творчості: з книгою подружишся — розуму наберешся; книги читати — усе знати; книга для розуму, що теплий дощик для посівів; одна книга тисячі людей навчає; книга для дітей, що волога для полів; книга не пряник, а дітей до себе манить; книгу читають не очима, а розумом; книга корисна, коли її читають; без хліба легше прожити, аніж без книги; книга — світ, книга — серцю привіт; дім без книги — день без сонця; хороша книга яскравіша за зірку; книгу читай, розуму набирай; знання — сонце, книга — вікно; у домі без книги, як без вікон, темно; з книгою жити — з добром дружити; кому книга — розвага, а кому — навчання; книга — твій друг, бо без неї як без рук; у Землі супутник — Місяць, у людини — книга; книга добру навчить, від дурного відверне; хороша книга — свято; весела книжка — твоя радість; день без книги — що обід без хліба; книга — дзеркало життя; книга мала, та серцю люба; книга подібна воді — дорогу проб’є усюди; молодому книга — крила, старому — кийок; книгу прочитав, на крилах політав та багато інших.

Художня література, будучи мистецтвом слова, сприяє не лише засвоєнню нових знань і умінь, не лише формує окремі психічні процеси, що допомагають педагогам забезпечити кожному дошкільникові достатній, необхідний рівень розвитку, вихованості, навченості, життєвої компетентності, адаптованості та адекватної зорієнтованості в довкіллі, а й змінює загальне ставлення до дійсності, стимулює виникнення нових, більш високих мотивів діяльності.

Є цілий ряд проблем стосовно завдань педагога щодо формування особистості дитини, її соціально-морального розвитку в світлі Базового компонента. Структурувати свою діяльність у цьому напрямку, домогтися ефективності виховних впливів на дитину педагогу допоможе художня література, зокрема твори українських письменників.

Сфера “Природа”

Нині, у вік інформаційної епохи, відбуваються значні за масштабами і соціальними наслідками зміни в світі та Україні, у час модернізації змісту освіти, який реалізується із застосуванням певних засобів і методів навчання та виховання, спрямованих на задоволення вимог суспільства і самої особистості. Окрім того, “це також пояснюється глобалізаційними процесами, зміною світоглядної позиції та ціннісних орієнтацій, прагненням нашої країни інтегруватися до Європейського простору, зазначено в проекті концепції розвитку дошкільної освіти на 2010-2016 рр.” [14, 3].

XXI століття висуває нові вимоги до цілей, завдань, структури та змісту дошкільної освіти. Тож на часі реалізація парадигми, що орієнтує педагогів на впровадження у практику цілісного підходу до розвитку особистості дитини.

“Зміни, що відбуваються в національній системі освіти взагалі та в дошкільній як її першій ланці зокрема, знаходять своє відображення та регулюються відповідними законодавчими документами — Законом України “Про дошкільну освіту”, “Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні”, які визначають основні тенденції розвитку дошкільної освіти, зазначено в проекті “Концепції розвитку дошкільної освіти на 2010-2016 рр.” [14, 3].

Відповідно до концептуальних засад модернізації змісту дошкільної освіти “актуалізується необхідність урахування вікових та індивідуальних особливостей дитини, її уявлень, ставлень до довкілля” [2, 5].

Зміст Базового компонента систематизований за сферами життєдіяльності: “Природа”, “Культура”, “Люди”, “Я сам”.

“Через описи природи дитина пізнає свій рідний край, свою Батьківщину, а художнє розкриття взаємовідносин українців формує у дитини високу духовність, притаманну українському народові” [10, 56]. Отже, спочатку розглянемо сферу “Природа” та її змістову лінію “Природа планети Земля”.

“Змістова лінія “Природа планети Земля” формує елементарний природододільний світогляд, несе ціннісно змістову наповненість за економічним та природничим напрямками, сприяє усвідомленню дитиною себе як частки природи, формує відчуття відповідальності за те, що відбувається навколо неї і внаслідок її дій у довкіллі” [2, 14], — зазначено в Базовому компоненті. Це допомагає зрозуміти, що довкілля — це земля і небо, ріки і гори, трава і сонце, рослини і тварини, це все те, що росте, цвіте, буяє, біжить, скаче, живе навколо дитини.

ЩО ТАКЕ ДОВКІЛЛЯ?

Це сонце і місяць,
І блискавка, й грім.
І хмарки із неба
Привіти шлють всім.
Це вітер веселий,
Що з травами грає.
Ранкова зоря,
Що у небі засяє.
Струмочок маленький,
Що швидко біжить.
Це батько і ненька —
Без них не прожить.
Земля, де ти ходиш,
Вода, що ти п'єш,
Будинок рідненький,
В якому живеш,
І друзі, і школа,
І все, що довкола.
Що любиш, шануєш,
Завжди бережеш,
Словом єдиним —
ДОВКІЛЛЯ — назвеш!
Воно дасть тобі силу,
Наснагу, дозвілля.
Бо сам ти також
Частина довкілля.

З періодики

Багатогранність взаємодії сучасної дитини з навколишнім світом беззаперечна, тому Базовий компонент надає значної ваги світосприйняттю природного довкілля. Глибшому ознайомленню з ним допоможе художнє слово. Так, наприклад, про білі ночі в Україні розповість нам вірш Василя Грінчака.

БІЛІ НОЧІ

І на Вкраїні білі ночі!
Це коли ніжним білим цвітом
Черешні в селах зацвітають,
Коли в садах буяє повінь
Цвітіння щедрого. На вітах
Нема ще жодного листочка,
Який би світлим оксамитом
В промінні сонячним бринів.

Кругом лиш цвіт. Не видно навіть
Ні хат у селищах, ні вулиць.
Ані людей. Все потопає
У білім мареві цвітіння,
І села в пору цю здаються
Поміж зеленими полями
Неначе білі острови...
Чарівні ночі, білі ночі
Змінюють дні погожі, тихі,
Коли у нас на Україні
Черешні всюди зацвітуть.

В. Грінчак

Про річку та верби над нею складали вірші поети Л. Глібов та М. Вінграновський.

ЖУРБА

Стоїть гора високая,
Попід горою гай,
Зелений гай, густесенький,
Неначе справді рай!
Під гаєм в'ється річенька,
Як скло, вона блищить,
Долиною зеленою
Кудись вона біжить.
Край берега у затишку
Прив'язані човни,
Там три верби схилилися,
Мов журяться вони,
Що пройде красне літечко,
Повіють холода,
Осиплеться їх листячко
І понесе вода.

Л. Глібов

НАША РІЧКА

Сама собою річка ця тече,
Маленька річечка, вузенька, як долоня,
Ця річечка — Дніпра тихенька синя доня,
Маленька донечка без імені іще.
Тече вона в городі в нас під кленом,
І наша хата пахне їй борщем.
Цвіте над нею небо здоровенне
Солодкими хмарами з дощем.

Ця річечка тече для клена і для мене,
Її й тоді я бачу, коли сплю.
Я річечку оцю в городі в нас під кленом,
Як тата й маму, і як мед люблю.

М. Вінграновський

Є ціла низка художніх творів, які допоможуть ознайомити дітей з довкіллям, краще відчувати, зрозуміти, полюбити навколишній світ, берегти його.

САДОК ВИШНЕВИЙ КОЛО ХАТИ

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.
Сем'я вечерея коло хати,
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.
Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх,
Сама заснула коло їх.
Затихло все, тільки дівчата
Та соловейко не затих.

Т. Шевченко

РЕВЕ ТА СТОГНЕ ДНІПР ШИРОКИЙ

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.
І блідний місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав,
Неначе човен в синім морі
То виринав, то потопав.
Ще треті півні не співали,
Ніхто ніде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясен раз у раз скрипів.

Т. Шевченко

ВЖЕ СОНЕЧКО В МОРЕ СІДА

Вже сонечко в море сіда;
У тихому морі темніє;
Прозора, глибока вода,
Немов оксамит, зеленіє.
На хвилях зелених тремтять
Червонії іскри блискучі
І ясним огнем миготять,
Мов блискавка з темної тучі.
А де корабель наш пробіг,
Дорога там довга й широка
Біліє, як мармур, як сніг,
І ледве примітно для ока.
Рожевіє пінистий край;
То іскра заблисне, то згасне...
Ось промінь останній!.. Прощай,
Веселе сонечко ясне!

Леся Українка

ВЕЧІРНЯ ГОДИНА

Уже скотилось із неба сонце,
Заглянув місяць в моє віконце.
Вже засвітились у небі зорі,
Усе заснуло, заснуло й горе.
Вийду в садочок та погуляю,
При місяченьку та й заспіваю.
Як же тут гарно, як же тут тихо,
В таку годину забудеш лихо!
Кругом садочки, біленькі хати,
І соловейка в гаю чувати.

Леся Українка

В НЕБІ ЖАЙВОРОНКИ В'ЮТЬСЯ

В небі жайворонки в'ються,
Заливаються, сміються,
Грають, дзвонять цілий день,
І щебечуть, і співають,
І з весною світ вітають
Дзвоном радісних пісень.
Ось вони на землю впали,
Щось шепнули їй, сказали
І розтали знов у млі...
І щоб глянути на диво,